AZMÎ'NİN HADÎS-İ ERBA'ÎN TERCÜMESİ

Ahmet SEVGİ*

"Molla Câmî'nin Er'baîn'i ve Manzûm Türkçe Tercümeleri"[1] adlı çalışmamız esnâsında haberdâr olduğumuz** ve bilâhare yayınlamayı planladığımız "Hadîs-i Erba'în"lerden biri de AZMÎ'ninki idi. S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi Kütüphânesi'nde[2] bulunan sözkonusu eserin hangi AZMÎ'ye âit olduğunu tesbit etmek biraz vaktimizi aldı.[3]

Eserde geçen şu ifadelerden risâlenin 969/1561'de vezir olan Mustafa Paşa için 976/1568 tarihinde yazılmış olduğu anlaşılmaktadır:

TARÎH-İ VEZÂRET

Sa'âdet ile tulû' itdi burc-ı 'izzetden
O çarh-ı ma'deletüñ âfitâb-ı ikbâli
Riyâz-ı devlet ü 'ömri müdâm olup şâdân
Hemîşe bula tarâvet nihâl-i âmâli
Didüm bu mısra'ı hem hasb-i hâl hem târih
Kudûmuñ ile şeref bula pâye-i 'âlî[4] *(v. 3^b)*

---

* Doç. Dr.

1 Doç. Dr. Ahmet SEVGi: Molla Câmî'nin Erba'în'i ve Manzûm Türkçe Tercümeleri, Konya 2000

** Böyle bir eserin varlığından beni haberdar eden Dr. Yakup Şafak'a ve İ.Ü. nüshasının fotokopisini gönderen Âdem Ceyhan'a teşekkür ederim.

2 S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Mrk. Ktp. Uzluk Blm. Y. No:92

3 Âdem Ceyhan, bir makâlesinde, İÜ. Ktp. TY. No: 1401'de kayıtlı nüshayı inceleyerek bu eserin "Erba'in-i Câmî"nin tercümesi olduğunu ve adı geçen AZMÎ'nin de, Pîr Mehmed AZMÎ olabileceğini söylemişse de kanâatimizce yanılmıştır. (Bkz. Âdem Ceyhan: Âlim ve Şâir Bir Osmanlı Müderrisi: Pîr Mehmed Azmî Bey, "Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi," sayı:1, İstanbul 2000, s.243-286)

4 ("Kudûmuñ ile şeref bula pâye-i 'âlî" mısra'ı EBCED hesabıyla 969'a delâlet eder.)

HÂTİME

Temmet tercemetü hâzihi'l-erba'în
Fî-seneti *sitte ve seb'în* (v. 7^b)

Burada üzerinde durulması gereken kelimeler "AZMÎ" ve "MUSTAFA PAŞA"dır. Hasan Çelebi Tezkiresi'nde Priştineli Azmî'nin biyografisi verilirken İsfendiyarlı vezir Mustafa Paşa'nın himâyesine girdiği ifade edilmektedir[5]. İsfendiyaroğulları Beyliği, son hükümdar Kızıl Ahmed Bey'e izâfeten "Kızıl Ahmedlü" diye de anıldığına göre[6] İsfendiyarlı Mustafa Paşa ile Kızıl Ahmetli Mustafa Paşa'nın aynı kişi olması gerekir. Binâenaleyh Sicill-i Osmânî'de geçen şu ifadeler meselenin çözülebilmesi için bize yol gösterecektir:

"(MUSTAFA PAŞA, KIZIL AHMEDLÜ) Şemsi Paşa'nın birâderidir. Enderûn-ı Hümâyûnda bi't-terbiye kapucı başı ve mir-i ahûr oldı. 962'de Rûm ili beglerbegisi olup 969 Muharreminde vezîr-i hâmis oldı. Maltayı feth idememekle 972'de bi'l-istid'â tekâ'ud idilmiş hacca gidüp 976'da Arafat'da iken irtihâl eylemişdir.

Ehliyetlü munsıf ve sâdıku'l-kavl idi. Üç oğlıyla bir kızı kaldı."[7]

Anlaşılan o ki Priştineli AZMÎ[8] bu eserini hamîsi olan İsfendiyarlı (Kızıl Ahmedlü) vezir Mustafa Paşa'ya hac dönüşü takdim etmek üzere kaleme almıştır. Şu mısralar bize böyle bir ihtimâli çağrıştırıyor:

Ka'be vü Merve vü Safâ hakkı
Ravza-i pâk-i Mustafâ hakkı

---

5 Bkz. Kınalı-zâde Hasan Çelebi: Tezkiretü'ş-şu'arâ (Hazırlayan: Dr. İbrahim Kutluk) c.2, Ankara 1981, s.624

6 Bkz. Türk Ansiklopedisi, c.9, Ankara 1958, s.320.

7 Mehmed Süreyya: Sicill-i Osmânî, c.4, İst.1311, s.375

8 Priştineli Azmî'nin hayatı hakkında bilgi için bkz:
a) Âşık Çelebi: Meşâiru'ş-şu'arâ (Neşreden: G.M. Meredith Owens) London 1971, s.173^b-174^a
b) Kınalı-zâde Hasan Çelebi: Tezkiretü'ş-şu'arâ (Hazırlayan: Dr. İbrahim Kutluk) c.2, Ankara 1981, s.623-624
c) Esrâr Dede: Tezkire-i Mevleviyye, Konya Mevlânâ Müzesi İhtisas Ktp. No: 1502 s.219.

Okınan mushaf-ı mübîn hakkı
Bu Ehâdis-i Erba'în hakkı
Eyle Paşanuñ ömrüni efzûn
Düşmenin eyle ser-nigûn u zebûn (v. 7^b-8^a)

Ancak şâir, Mustafa Paşa'nın hacda vefât etmesi dolayısıyla bu arzusuna nâil olamamıştır.

MUHTEVA

Azmî eserine dört sayfalık mensûr bir mukaddime ile girer. Münşiyâne bir üslûpla kaleme alınan bu dîbâcede şâir "hamdele" ve "salvele"yi müteâkiben من حفظ على امتى... hadîsini hatırlatarak söz konusu mükâfâta nail olabilmek için kırk hadîs seçip nazmen tercüme ettiğini söyler. Azmî daha sonra sözü hâmîsi Mustafa Paşa'ya getirerek Paşa'nın vasıflarını sıralar ve mukaddimeyi hayır duâ ile bitirir.

Tercümelerde "dîbâce"nin aksine, sâde bir dil kullanılmıştır. Hadisler "Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün" vezni ile ve kıt'alar hâlinde tercüme edilmiştir. Risâle "hatime"yi müteâkip iki ayrı münâcâtla sona ermektedir.

Şimdi bu kıymetli risâlenin metnini ve tıpkı basımını sunuyoruz...

Hezârân hamd ü sipâs-ı encüm-kıyâs u hûrşîd-iktibâs ol kird-kâr-ı perverdigâra ki hâk-i kesîfe[1] خمرت طينة آدم بيدى اربعين صباح ile perveriş virüp katre-i hakîr u nâçîzi nîsân-ı ihsân-ı[2] انشاناه خلقا ile sadef-i rahimde dürr-i meknûn eyledi. Ve tâc-ı[3] ولقد كرمنا ile tekrîm ü hil'at-i[4] و علم آدم الاسماء كلها ile teşrif buyurup miyân-ı nâtıkayı mıntıka-i[5] اقرا بسم ربك ile muntatık kıldı. Ve salât-ı salât u tahiyyât-ı tahıyyât ol bâ'is-i âferîniş-i kâ'inât ve 'illet-i gâyet-i silsile-i mevcûdât mihr-i sipihr-i[6] انا املح ve şâh-ı serîr-i[7] انا افصح

BEYT:

Bülbül-i şâh-sâr-ı bâg-ı belâg
Şâh-bâz-ı nişîmen-i mâ-zâg

Tûtî-i şekeristân-ı[8] وما ينطق عن الهوى ve 'andelîb-i gülistân-ı[9] ان هو الا وحى يوحى kelâm-ı mu'ciz-nizâm u yuhyi'l-'ızâm

BEYT:

Efser-i sultân-ı serîr-i makâl
Ahter-i rahşân-ı sipihr-i kemâl

---

1 Âdem'in hamurunu kendi elimle kırk sabah yoğurdum. (Hadîs-i kutsî)
2 Ona başka bir yadatılış (ruh) verdik. (Müminûn sûresi (23), Âyet: 14.
3 Gerçekten biz, Âdem oğullarını (diğer yaratıklardan) üstün kıldık. (İsrâ sûresi (17), Âyet: 70)
4 Allâh, Âdem'e bütün isimleri öğretti. (Bakara sûresi (2), Âyet 31)
5 Rabbinin adı ile oku. (Alak sûresi (96), Âyet: 1
6 Ben Arapların en güzeliyim (Hadîs)
7 Ben Arapların en fasih konuşanıyım. (Hadîs)
8 O, kendi hevâsından söylemiyor. (Necm sûresi (53), Âyet :3
9 Kur'ân sade bir vahiydir, ancak vahy olunur. (Necm sûresi (53), Âyet: 4

olan habîb-i rabbü'l-'âlemîn ve seyyidü'l-mürselîn üzerine olsun ki zü'l-celâl-i ve'l-ikâm i'zâz u ikrâm-ı[10] لقد ارسلناك ile ser-efrâz ve câme-i levlâk-ı nübüvvet-tırâz ile mümtâz kıldı. Ve gâyet-i îcâz u nihâyet-i i'câza karîn olan Kur'ân-ı belâgat-kırân u fasâhat-iktirânuñ ahkâm-ı şerîfe-i şer'iyyesin anuñ dehân-ı çeşme-i hayât-âsâ ve zebân-ı şîrîn-makâl-ı zülâl hemtâsından cârî vü 'ıyân eyledi. Tuhaf-ı tahıyyât u selâm ol seyyid-i 'âlîye müntesib olan ashâb-ı güzîn rıdvânu'llâhı tâ'âlâ 'aleyhim ecma'în üzerine olsun ki müsebbihân-ı mecâmi'-i kuds ve muhaddisân-ı mecâlis-i ins şevâgıl-ı meşâ'ıl-i dîn ve tevâhül-i menâhil-i şer'-i mübîn şumû'-ı hidâyet ve şümûs-ı sa'âdet mesâbîh-ı zulmet-i dalâlet ve mefâtîh-i künûz-ı 'inâyet 'adûl u fuhûl rivâyetleri sahîh u hasen ve nakilleri vü kavilleri müstahsendür. Meslis-i sa'âdet-mekîn ü 'izzet-rehîn Hazret-i risâlet-penâhdan salla'llâhü ta'alâ ve sellem garîb ü dûr u mahrûm u mehcûr olan ümmet-i bâ-himmete 'an'ane ile mütevâtır u müselsel nakl ve lâ-yenkatı' u muttasıl rivâyet iderler.

BEYT:

صلى الله عليه و على آله

ما ظهر الحب على و آله [11]

Amma ba'd meydân-ı hılâfetüñ dilîri ve pîşe-i kerâmetüñ nerre-şîri esedu'llâhi'l-gâlib nokta-i dâ'ire-i leb Hazret-i Ali İbn Ebî Tâlib'den kerrema'llâhü vechehû mervî ve menkûl olan hadîs-i şerîf-i[12] من حفظ على امتى اربعين حديثا zümresine duhûl recâsına ve cezâ-i [13] بعثه الله يوم القيامة فقيها عالما sa'âdetine vusûl temannâsına bu fakîr u hakîr u za'îfü'l-bâl u perîşân-hâl ol gevher-i şeb-çerâg-ı risâlet ve dürr-i yetîm-i deryâ-yı nübüvvetüñ ahbâr-ı meşhûresinden ki dürc-i sa'âdet-isr u âsâr-ı me'sûresinden derc-i dürer-i gurerdür erba'in mikdâr dürr-i şâhvâr u lü'lû-yı âbdâr ki her biri gûşvâre-i gûş-ı ebkâr-ı efkâr-ı ülü'l-

---

[10] Gerçekten biz seni gönderdik.
[11] Salât ve sevgi ona ve âline olsun.
[12] Kim ümmetim için din işlerine kâir kırk hâdis ezberlerse
[13] Allâh onu fakîhler ve âlimler topluluğu içinde diriltir.

ebsârdur îsâr-ı ihtiyâr itmişdi. Lâkin ol erba'înüñ ki erba'în-ı erba'în çıkaran sâlik-i mesâlik-i tarîkat fehvâ-yı münîfine vusûli emrinde hayrân ve âşinâ-yı lücce-i bahr-ı hakîkat ol deryâ-yı bî-kerânuñ sâhilinde sergerdân olmagın 'alâ-kadri'l-imkân vâzıhul'l-beyân ve sehlü'l-iz'ân fehme karîb ve hıfza âsân olması temannâsına ol le'âlî-i mütelâlî-i menşûrenüñ cevâhir-i me'ânîsin elmâs-ı fikretimle süfte kılup silk-i nazma çekdüm. Ve bir haysiyyet ile semt-i iltiyâm ve sûret-i intizâm buldı ki reşk-i 'ıkd-i pervîn-i çarh-ı berîn kılâde-i gerden-i mele'-i a'lâ-yı 'illiyyîn oldı.

Hazret-i Mustafâ Paşa yessera'llâhü mâ-yeşânuñ ki leşker-i keyvân-haşmet u Behrâm-savlet müşterî-sîret u 'utârid-fıtrat kiş-i düşmenân-küş saf-şiken ü merd-efgen muzaffer u gazanfer-peyker pîşe-i bî-kâr u ner ber-meydân-ı kâr-zâr-ı nîze-i sîne-güzârı bâg-ı feth u ikbâlde bir nihâldür ki hûn-ı dil-i a'dâdan neşv ü nemâ bulmışdur. Ve peykân-ı tîri gülşen-i zafer-i fîrûzîde bir goncedür ki nesîm-i safâ-yı nusretden reng-pezîr olmışdur. Zamîr-i münîr-i şem'-i şebistân-ı memleket ve rây-ı 'âlem-ârâsı hallâl-ı müşkilât-ı saltanat 'akl-ı nefâzı hümâ-yı himmet gibi bülend-pervâz ve himmet-i 'âlî-nehmeti kâr-sâz-ı erbâb-ı niyâz fikr-i sâkıbı sebeb-i nizâm-ı memleket ve tedbîr-i sâ'ibi bâ'is-i intizâm-ı mülk ü milletdür. Meclis-i fuzalâ-perverlerine ol dürc-i pür-'iber ü dürc-i dürer teyemmünen ve teberrüken ithâf u ihdâ kılındı. Ol vâhibü'l-'atâyâ ve bârî'l-berâyâ dergâhından mütezarrı' u mes'ûldür ki kelimât-ı tayyibât-ı nebiyyât-ı âyât-ı hazret-i risâlet-penâh aleyhi efdalu's-salavât ve ekmelü't-tahıyyât hurmetine 'izzet ü rif'ati rûz-be-rûz efzûn ve a'dâ-yı devleti makhûr-ı sernigûn ola. Âmin yâ mücîbe's-sâ'ilîn.

BEYT

همیشه تا فرو زد شمع اختر

چراغ دولتت بادا منور *

Şem'i kim Hak yaka nice söyünür
Kim ki püf dirse sebleti göyünür

TARÎH-İ VEZÂRET

Sa'âdet ile tulû' itdi burc-ı 'ızzetden
O çarh-ı ma'deletüñ âfitâb-ı ikbâli
Riyâz-ı devlet ü ömri müdâm olup şâdân
Hemîşe bula tarâvet nihâl-i âmâli
Didüm bu mısra'ı hem hasb-i hâl hem târîh
Kudûmuñ ile şeref bula paye-i 'âlî.

السلام قبل الكلام

1

Buyurur hazret-i rasûlu'llâh
Kim anuñ hakkıdur salât u selâm
Sehm-i islâmı pîşrev eyle
Kılmadın 'arz-ı hâce feth-i kelâm.

المسلم من سلم المسلمون من لسانه و يده

2

Müslim oldur ki kılmaya pâmâl
Saklaya 'ırzını müselmânuñ
Bir dil incinmeye dilinden hîç
Şâkir ola elinden il anuñ.

(*) Yıldızının mumu yandıkça ikbâl çerâğın dâima aydınlık olsun.
(1) Selâm, kelâmdan öncedir.
(2) Müslüman, elinden ve dilinden müslümanların selâmette kaldığı kimsedir.

من لا يرحم لا يرحم

3

Gerçi kim âfitâb-ı rahmetdür
Şâmil-i zerre zerre-i dünyâ
Gayra her kim ki mihr ü rahm itmez
Olmadı zerre denlü behr aña.

كفى بالموت واعظا

4

‘Ayn-ı ‘ibretle i‘tibâr idene
Mevt-i şâh u gedâ yiter vâ‘iz
Gûş-ı cân ile istimâ‘ idene
Na‘ra –i es-salâ yiter vâ‘iz.

لعن عبد الدينار لعن عبد الدرهم

5

Ebr-i bârân-ı rahmet-i Hakdur
Fâ’iz-i katre katre-i ‘âlem
Katresin görmedi anuñ lâkin
‘Abd-i dünyâ vü bende-i dirhem

آفة السماح المن

6

Âfet-i nahl-i ravza-i cûduñ
Tünd-bâd-ı hazân-ı minnetdür
Kimseye itdügüñ ‘atâyı sakın
İtme minnet ki minnet âfetdür.

---

(3) Merhamet etmeyene merhamet edilmez.
(4) Vâiz olarak ölüm kâfîdir.
(5) Dirhem ve dînarın esîri olana lânet olsun.
(6) Cömertliğin âfeti başa kakmadır.

السماح رباح

7

Sûd sevdâsın eyleyen kişiye
Cûd gibi olur mı sermâye
Sebeb-i medh olur bu dünyâda
Zâd olur gitse râh-ı ‘ukbâya.

الدال على الخير كفاعله

8

‘Amel-i nîke her kim oldı delîl
Şübhe yokdur ki ‘âmili gibidür
Buyurur ol rasûl-i hayr-ı enâm
Dâl olan hayra fâ‘ili gibidür.

دم على الطهارة يوسع عليك الرزق

9

Hâr-ı fakr ile künc-i zilletde
Dâmen-i ‘îşüñ olsa ger sad-çâk
Tâhir ol dâyimâ ki âb-ı vuzû
Hades-i fâkdan ider seni pâk.

الوضوء سلاح المومن والصوم جنة

10

Uçmağa cennete vuzû vü sıyâm
Birisi bâl oldı birisi per
Cünd-i şeytân ile mübârezeye
Birisi tîg-ı tîz ü biri siper.

---

(7) Cömertlik kazançtır.
(8) Hayra delâlet eden onu işleyen gibidir.
(9) Temizliğe devam et, rızkın bollaşsın.
(10) Abdest müminin silâhı, oruç da kalkanıdır.

التائب من الذنب كمن لا ذنب له

11
Tâk-ı eyvânı hâne-i cürmüñ
Sakf-ı gerdûna ger ola hem-ser
Tîşe-i tevbe vü nedem eyler
Bir dem içinde anı zîr ü zeber.

الظلم ظلمات يوم القيامة

12
Koma mîzân-ı 'adli keffüñden
'Adl iden müstahıkk-ı rahmet olur
Buyurur ol iki cihân güneşi
Yevm-i mahşerde zulm zulmet olur.

اكثروا ذكر هادم اللذات

13
Bâğ-ı 'âlemde gerçi dilkeşdür
Lezzet-i meyve-i nihâl-i hayât
Yâd idüñ mevti kim rasûl didi
Eksirû zikra hâdimi'l-lezzât.

كثرة الضحك تميت القلب

14
Her ki "fel-yezhakû kalîlen"* ile
'Âmil oldı cihânda 'âkıldur
İtme bîhûde hande-i bisyâr
Kesret-i hande âfet-i dildür.

(11) Günahından tevbe eden, sanki günâh işlememiş gibi olur.
(12) Zulüm, kıyâmet günü (sahibini kuşatan) karanlıklar olacaktır.
(13) Lezzetleri kesen (ölümü) çok yâd ediniz.
(14) Çok gülmek kalbi öldürür.
(*) Artık az gülsünler ve çok ağlasınlar. Tevbe sûresi (9) Âyet: 82

زرغبا تزدد حبا

15

Geh geh olsa ziyâret-i ahbâb
Rağbet ü ârzû olur gâlib
Meh-i nev ayda bir göründügiçün
Her kişi görmege olur tâlib.

الدين شين الدين

16

Levh-ı dilden edâ-i deyni dilâ
Tîğ-ı nisyân ile tirâş itme
Çehre-i nev-'arûs-ı dîni sakın
Nâhun-ı deyn ile hırâş itme.

ليس الشديد بالسرعة انما الشديد الذى يملك نفسه عند الغضب

17

Pehlevân ol kişi degildür kim
İli zûr ile ser-nigûn eyler
Pehlevân ol-durur ki vakt-i gazab
Kendi öz nefsini zebûn eyler.

ما انزل الله داء الا ما انزله دواء

18

Âdemi gerçi kim hakîm-i kadîm
Eyledi mübtelâ-yı derd ü belâ
Lîk dârü'ş-şifâ-yı gaybından
Kıldı her derde bir 'ilâc-ı devâ

---

(15) Ziyârete arasıra git ki kıymetin artsın.
(16) Borç dînin ayıbıdır.
(17) Pehlivan, güreşte yenen değildir. Gerçek Pehlivan, öfke ânında nefsine sâhip olandır.
(18) Allah devâsız dert yaratmadı.

لا يكون المومن طعانا ولا لعانا

19
Mü'min iseñ sıyânet it zinhâr
Levm ü 'azl itme ehl-i îmânı
Kimseyi tîr-i ta'na kılma hedef
Siper-i la'net itme insânı.

الصبحة تمنع الرزق

20
H^{v}âb-ı nûşîn-i bâmdâda o kim
Aldanup kaldı mest-i h^{v}âb oldı
Dîde-i bahtı açmadı gözüni
Aña rûzî hayâl ü h^{v}âb oldı.

الغناء الياس مما فى ايدى الناس

21
İster iseñ gınâ-yı kalbi dilâ
Ehl-i dünyâdan eyle istiğnâ
Ol ki taht-ı yedindedür gayruñ
Çek elüñ andan eyle kat'-ı recâ.

حب الدنيا راس كل خطيئة

22
Hubb-ı dînâr içün dimişlerdür
Re'sidür cümle-i belâyânuñ
Hubb-ı dünyâ yanında zühhâduñ
Re'sidür cümle-i hatâyânuñ.

---

(19) Çok ilenen ve çok yeren mümin olamaz.
(20) Sabah uykusu rızka mânîdir.
(21) Zenginlik, başkalarının elindekilerden ümîdi kesmektir
(22) Bütün hatâların başı dünya sevgisidir

اياك و دعوة المظلوم

23

Hazer it gâfil olma ‘arşa çıkar
Eylese derd ile du‘â mazlûm
Âteş-i âhı zâlimi âhır
Eridür âhenîn nitekim mûm.

النظرة سهم مسموم من سهام ابليس

24

Nefs içün dâm u dânedür hazer it
Nazar-ı hâl ü hattı cânânuñ
Gözüñ aç kim muharremâta nazar
Tîrdür zehr-nâk-ı şeytânuñ.

من تواضع رفعه الله و من تكبر وضعه الله

25

Derecâtını râfı‘u'd-derecât
Mütevâzi‘ olanuñ itdi refî‘
Sıfat-ı kibriyâsı cebbâruñ
Mütekebbir olanı kıldı vazî‘.

من غشنا فليس منا

26

Eyledi nakd-i kalbini mağşûş
Hîle vü mekri ol ki eyledi fen
İşi hud‘a olan kişi hâşâ
Kim ola ümmet-i Muhammedden

(23) Mazlûmun bedduâsından sakın.
(24) Nâmahreme bakış, şeytanın oklarından zehirli bir oktur.
(25) Mütevâzî olanı Allâh yüceltir, kibirli olanı da Allâh alçaltır.
(26) Bize hile yapan bizden değildir

القناعة كنز لا يفنى

27

Eyleme âb-ı rûyuñı zinhâr
Züll-i hırs ile hâk ile yeksân
Kâni‘ ol kim kanâ‘at insâna
Gencdür bî-zevâl ü bî-pâyân.

الزحمة رحمة

28

Nakş-ı zahmet ki ‘ayn-ı rahmetdür
Zahmet ü rahmet oldılar yeksân
Zahmet-i râh-ı dîn ü milletdür
Pâye-i ‘arş-ı rahmet-i rahmân.

لا صغيرة مع الاصرار و لا كبيرة مع الاستغفار

29

Zenbe olma musır sagîr diyüp
Ki sagîri kebîr ider ısrâr
Olsa zâğ-ı kebîr ger bî-had
Dağıdur anı seng-i istiğfâr.

طوبى لمن شغله عيبه عن عيوب الناس

30

Her ki il ‘aybını hüner añlar
"Kul fe-tûbâ lehû ve hüsnü me'âb" *
Kendü ‘aybı sa‘âdet anuñ kim
Nazar-ı ‘ayb-ı gayra ola hıcâb.

---

(27) Kanâat tükenmez bir hazînedir.
(28) Zahmet rahmettir.
(29) Israrla (devamla) küçük günah büyür, istiğfar ile büyük günah yok olur.
(30) Ne mutlu o kimseye ki kendi ayıbı, başkalarının ayıplarıyla uğraşmaktan onu alıkoymuştur.
(*) Söyle ne mutlu ona! Âhirette güzel barınak da onun.

شر الناس يوم القيامة ذو الوجهين

31

Kim ki kâğıd-veş iki yüzlüdür
Yevm-i mahşerde yüzi olur kara
İki yüzlü olduğı içün dînâr
Darb ile halk anı kodı nâra.

من صلى على مرة لم يبق ذنوبه ذرة

32

Didi şems-i duhâ vü bedr-i dücâ
Hâtem-i enbiyâ şefî'-i 'usât
Kalmaz anuñ günâhı zerre kadar
Baña her kim getürse bir salavât.

الوحدة خير من جليس السوء

33

Nîk ü bed herkes ile dûr u dırâz
İhtilât eyleme otur halvet
Nâ-muvâfık celîs ü hemdemden
Şübhe yokdur ki hayrdur vahdet.

العدة دين

34

Her kaçan kim kerîm 'ahd itse
Farzdur 'ahdine vefâ itmek
Herkese çünki va'de deyn oldı
Lâzım oldı anı edâ itmek.

---

(31) Kıyamet günü insanların en şerlisi (en kötüsü) iki yüzlü olandır.
(32) Her kim bana bir defa salavât okursa zerre kadar günahı kalmaz.
(33) Yalnızlık, kötü arkadaştan hayırlıdır.
(34) Va'd (söz verme) borçtur.

لا يغنى حذر عن قدر

35

Ne kadar kaçsa kişi sehm-i kazâ
Yetişür tokunur be-her takdîr
Bu meseldür ki olımaz mâni‘
Tîr-i takdîre cevşen-i tedbîr.

تهادوا تحابو

36

Dostın kişi gâhî yâd itmek
Sebeb-i izdiyâd-ı rif‘atdür
Yâr yâre hediyye göndermek
Bâ‘is-i ülfet ü mahabbetdür.

السعيد من وعظ بغيره

37

‘Âlem içre sâ‘âdet ister iseñ
Gayrıdan pend ü ‘ibret al ey dil
Sûret-i hâlüñi müşâhadeye
Dâyimâ hâl-i gayrı âyna kıl.

راس الداء الامتلاء و راس الدواء الاحتماء

38

Mebde’idür cemî‘-i emrâzuñ
İmtilâ gibi bir belâ olmaz
Ten-dürüst olmak isteyen kişiye
İhtimâ gibi hiç devâ olmaz.

---

(35) Hazer kaderi defetmez.
(36) Hediyeleşiniz ki birbirinizi sevesiniz.
(37) Bahtiyâr kişi başkasından öğüt alandır.
(38) Hastalığın başı oburluk, devânın başı da perhizdir.

الصدقة تطفى غضب الرب

39

Sıdk ile Hak yolına kıl sadaka
Eyle tîr-i belâya anı penâh
Sadakâtuñ yüzi suyına olur
Müntafî nâr-ı hışm u kahr-ı İlâh.

الكلمة الطيبة صدقة

40

Sâ'ile ebr-i cûduñ itme feyz
Nem-i ihsân u raşha-i nafaka
Sühan-i nerm ü germ-i lütf-âmîz
Besdür ehl-i sü'âle ol sadaka.

(39) Sadaka Allah'ın gazabını söndürür.
(40) Güzel söz sadakadır.

HATİME

Temmet tercemetü hâzihi'l-erba'în
Fi-seneti sitte ve seb'în
Mette'a'llâhü bihâ külle ferîk
Minhü'l-irşâd ve minhü't-tevfik.

KIT'A

Yine bir erba'în çıkarduñ kim
Reşk ider erba'în-i ehl-i şühûd
Seni ol erba'în ider AZMÎ
Sâlik-i râh-ı ka'be-i maksûd.

MÜNÂCÂT

Ey furûzende-i çerâg-ı cihân
Âferînende-i zemîn ü zamân
Hâlık-ı ins ü cinn ü arz u semâ
Kâşif-ı sırr-ı 'alleme'l-esmâ
Mübdi'-i nüh-kıbâb-ı çarh-ı bülend
Kâdir ü bî-nazîr ü bî-mânend
Mâlikü'l-mülki 'azzet esmâ'üh
Râzıku'l-halkı cellet âlâ'üh
Mâh u mâhî vuhûş u mûr u tuyûr
Cümlesi emrüñ ile buldı zuhûr
'Izzetüñ kibriyâsı hakkı-çün
Ehl-î derdüñ du'âsı hakkı-çün
Enbiyânuñ şefâ'ti hakkı
Evliyânuñ kerâmeti hakkı
'İsmeti hakkı mâh-ı Ken'ânuñ
'Aşk-ı pâki içün Züleyhânuñ
'Aşıkuñ nâliş ü niyâzı içün
İtdigi âh-ı cân-güdâzı içün
Ka'be vü Merve vü Safâ hakkı
Ravza-i pâk-i Mustafâ hakkı
Okınan mushaf-ı mübîn hakkı
Bu Ehâdis-i Erba'în hakkı

Eyle paşanuñ ömrüni efzûn
Düşmenin eyle ser-nigûn u zebûn
Kıl aña hazret-i rasûli şefî‘
Kadrin eyle iki cihânda refî‘
Rif‘at ü ‘ızzi müstedâm olsun
Devlet ü ‘ömri ber-devâm olsun
Geçe her mâh u sâli devletle
Âhirin hatm kıl sa‘âdetle.

MÜNÂCÂT-I UHRÂ

‘Izzetüñ hakkı-çün Allâhum
Râh-ı ‘aşkuñda ben ki gümrâhum
Nefs elinden zebûn u bîmâram
Ma‘sıyet dâmına giriftâram
Lutfuñı hâdî-i tarîk eyle
Baña tevfîkuñı refîk eyle
Koma ben gümrehi hakîr ü zelîl
Eyle şem‘-ı hidâyetüñi delîl
Rûzî kıl ‘ilm-i nâfi‘ u şâmil
İlm-i nâfi‘le kıl beni âmil
Kavlümi kavlüñe mutâbık kıl
Fi‘lümi kavlüme muvâfık kıl
‘Amelümde koma riyâdan eser
Levh-ı dilden gubâr-ı şekki gider
Hâk-i zilletde eyle fersûde
‘Ucb u kibrile itme âlûde.
Rahm umar yâ muhavvıle'l-ahvâl
AZMÎ-İ mücrim ü perîşân-hâl.

KIRK HADÎS TERCEMESİ

هزاران حمد وسپاس انجم قیاس وخورشید اقتباس اول
کردکار پروردکاره که خاک کثیفه خمرت طینة آدم بیدی اربعین صباحا
ایله پرورش ویروب قطرهٔ حقیر ناچیزی نیسان احسان ثم
انشاناه خلقا آخر ایله صدف رحمده درمکنون ایلدی. وتاج ولقد
کرمنا ایله تکریم وخلعت وعلّم آدم الاسماء کلها ایله تشریف
بیوروب بیان ناطقه‌یی منطقهٔ اقرأ باسم ربک ایله منطلق قیلدی
وصلوات صلات وتحیات تحیات اول باعث آفرینش کائنات
وعلهٔ غائیهٔ سلسلهٔ موجودات مهر سپهر انا املح وشاه
سریر انا افصح بیت بلبل شاخسار باغ بلاغ
شاهباز نشیمن ما زاغ طوطی شکرستان وما
ینطق عن الهوی وعندلیب گلستان ان هو الا وحی یوحی
کلام معجز نظام ویحیی العظام بیت افسر سلطان سریر مقال
اختر رخشان سپهر کمال اولان حبیب رب العالمین
وسید المرسلین اوزرینه اولسونکه ذوالجلال والاکرام

اعزاز واکرام لقد ارسلنا کی ایله سرافراز وجامهٔ لولاک نبوت
طراز ایله ممتاز قلدی وغایت ایجاز ونهایت اعجاز ودین
اولان قرآن بلاغت قران وفصاحت افزانک احکام شریفهٔ
شرعیه‌سن انک دهان چشمهٔ حیات آسیاه وزبان شیرین مقال
زلال انتماسندن جاری وعیان ایلدی. وتحف تحیات
وسلام اول سید عالی نسب اولان اصحاب گزین
رضوان الله تعالی علیهم اجمعین اوزرینه اولسونکه مسبحان مجامع
قدس ومحدثان مجالس انس شواغل مشاعل دین
وقوامل مناهل شرع مبین شموع هدایت شموس سعادت مصابیح
ظلمت ضلالت ومفاتیح کنوز عنایت عدول مجهول وابتلار
صحیح وحسن نقللری وقوللری مستحسن در مجلس سعادت تمکین
وعزت رهین حضرت رسالت پناهدن صلی الله تعالی
وسلم غریب ودوره ومحروم ومهجور اولان امت بامحمد عنعنه
ایله متواتر ومسلسل نقل ولا ینقطع ومتصل روایت ایدرلر
صلی الله علیه وعلی آله ما ظهر الحب علی وآله
اما بعد میدان خلافتک دلیری وبیشهٔ کرامتک نر شیری

Azmî : Kırk Hadîs Tercemesi, v.1b-2a

KIRK HADÎS TERCEMESİ

علیین اولدی حضرت مصطفی پاشا یسّر الله ما یشا که لشکر
کیوان حشمت و بهرام صولت مشتری سیرت و عطارد
فطرت کش دشمنان کش صف شکن وهم دافکن مظفر و
غضنفر بیکه بیشه پیکار و نر هر میدان کارزار نیزه سینه
گذاری باغ فتح و اقبالی نر نهالدر که خون دل اعدادن
نشو و نما بولمشدر و پیکان تیر کاش شکن ظفر فیروزین بر غنچه
درکه نسیم صفای نصرتدن رنک پذیر اولمشدر ضمیر منیر شمع
شبستان مملکت و رای عالم آرای حلال مشکلات سلطنت
عقل نقادی همای همت کبی بلند پرواز و همت عالی نهمتی کارساز
ارباب نیاز فکر ثاقبی سبب نظام مملکت و تدبیر صائبی باعث
انتظام ملک و ملت. در مجلس فضلا پرورلرینه اول درج عنبر
و درج درر یتیما و نثر کا تحاف و اهدا قلندی اول واهب العطایا و بار
البرایا درکاهندن متضرع و مسئولدر که کلمات طیبات ابیات
آیات حضرت رسالت پناه علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات
خزینه عزت و رفعتی روز بروز افزون. و اعدای دولتی
مقهور و سرنکون اولا آمین یا مجیب السائلین

اسد الله الغالب و نقطه دائره الب حضرت علی ابن ابی
طالبدن کرم الله وجهه مروی و منقول اولان حدیث شریف
من حفظ علی امتی اربعین حدیثا زمره سنه دخول رجاسنه
و حشره الله یوم القیامة فقیها عالما سعادتنه وصول تمناسنه
بو فقیر و حقیر و ضعیف البال و پریشان حال اول کوهر شبچراغ
رسالت و در یتیم دریای نبوتک اخبار مشهوره سندن
که درج ابرار و انوار آثار نوره سندن درج و درر غرر در اربعین مقداری
دریت هوار لولو لولوی آبدار که کوشوار کوش ارباب افکار
اولو الابصار در اینثار اختیار ایتمشدر لکن اول اربعینک که
اربعین اربعین چهاران سالک مسالک طریقت فحوای منیفنه چوک
امرین حیران و اشنای لجه بحر حقیقت اول دریای بی کرانک
[illegible] جلنن سرکران اولمغین علی قدر الامکان و افصح البیان و سهل الاداء من
فهم قریب و حفظه آسان اولمسی تمناسنه اول لآلی متلالی
منثورن رنک جواهر معانی ثمین الماس فکر ایله سفته قلوب
سلک نظمه چکدم و هر حیثیت ایله سمت اتمام و صورت انتظام
بولدی که رشک عقد پروین چرخ برین قلاده کردن ملا اعلای

Azmî : Kırk Hadîs Tercemesi, v.2b-3a

كفى بالموت واعظاً

عين عبرت ايله اعتبار ايدنه / موت شاه وگدا يتر واعظ

گوش جان ايله استماع ايدنه / نعرهٔ الصلا يتر واعظ

لعن عبد الدينار لعن عبد الدرهم

ابر باران رحمت حقدر / فائض قطره قطرهٔ عالم

قطره سن گوردی انك ليكن / عبد دنيا و بندهٔ درهم

آفة السماح المن

آفت نخل روضهٔ جودك / تند باد خزان منتدر

كمسه يه ايتدوگك عطايا / انه منت كه تنت آفتدر

السماح رباح

سود و سودا سن ايلين كشيه / جود گبی اولورمی سرمايه

سبب نجح اولور بو دنياده / زاد اولور گتسه راه عقباده

الدال على الخير كفاعله

عمل نيكه هر كم اولدی دليل / شبهه يوقدر كه عاملی گبيدر

بويورر اول رسول خير انام / دال اولان خير فاعلی گبيدر

دم على الطهارة يوسع عليك الرزق

بيت

هميشه تا فروزشمع اختر / چراغ دولت باد منور

شمعی حكيم حق يا قد بتجه سو يتور / كيمه يوف وزيره سپلتی گويتور

تاريخ ورارب

سعادت ايله طلوع ايتدی برج عزيزدن / او چرخ معدلتك آفتاب افتابی

رياض دولت و عزی عالم اولورسا / هميشه بوله طراوت نهال آمالی

ديدم بو مصرعی ايچون جمال تاريخ / قدوم مكيه بوله شرف بايد عالی

السلام قبل الكلام

بويورر حضرت رسول الله / كيم انك جقيدر صلوات و سلام

سهم اسلامی ايتمر و نايله / قيلدن اخذ جواب فسخ كلام

المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده

مسلم اولدر كه قلبه يا با ل / صا قلبه عرض مسلمانك

بر دل الخمينه دلندن هيچ / ... گزاوله الندن ايل انك

من لا يرحم لا يرحم

گرچه گم آفتاب رحمندر / شامل ذره ذرهٔ دنيا

غيره هر كيمكه مهر و رحم المز / اولمز ذره بو گلوبهره اكا

Azmî : Kırk Hadîs Tercemesi, v.3[b]-4[a]

KIRK HADÎS TERCEMESİ

اتمه بیهوده خندۀ بیجا — كثرت خنده آفت دل در

زرینی عبا تزدد حبا

كه كه اولسه زیارت احباب — رغبت وار زیاده اولور غالب

نه نوایه بر كوره وندكچون — سر كشی كوركه اولور راغب

الدین شین الدین

لوح دلدن ادای دینی دلا — تیغ نسیان ایله تراش ایته

جهت نوعروس دینی صقن — ناخن دین ایله خراش ایته

لیس الشدید بالصرعة انما الشدید الذی یملك نفسه عند الغضب

پهلوان اول كشی دكلدر كیم — الی زور ایله سر نكون ایلر

پهلوان اولدر اول كه وقت غضب — كندی نفسی زبون ایلر

ما انزل الله داء الا انزل له دواء

آدمی كرچه كیم حكیم قدیم — ایلدی پس مبتلای درد و بلا

لیك وار الشفای عینیندن — قلدی هر درده بر علاجی دوا

لا یكون المؤمن طعانا ولا لعانا

مؤمن ایسك صاقین نیت زنهار — لوم و عذل ایتمه اهل ایمانه

كسه یه تیر طعنه قلمه هدف — سبب لعنت ایتمه انسانی

خار فقر ایله كنج ذلتدن — دامن عیشك اولسه كر صد چاك

طاهر اول دائما كه آب وضو — حدثك قاقدن ایدر سنی پاك

الوضوء سلاح المؤمن والصوم جنة

او جمعه جنّة وضوء و صیام — هر بیسی بال اولدی بر بسر پر

جنك شیطان ایله مبارزه ده — هر بیسی تیغ تیز اولدی بری كی سپر

التائب من الذنب كمن لا ذنب له

طاق ایوانی خانه جرمك — سقف كردونه كراولسه ده سر

نیشه توبه و ندم ایلر — هر دم الجنده ای زیر و زبر

الظلم ظلمات یوم القیمة

قویه میزان عدلی كفكدن — عدل ایدن مستحق جنت اولور

بیور را اول ایكی جهان كونشی — یوم محشرده ظلم ظلمت اولور

اكثروا ذكر هادم اللذات

باغ عالمده كرچه دكلشدر — لذت میوه نهال حیات

یاد ایدوب مونكم رسول الله — اكثروا ذكر هادم اللذات

كثرة الضحك تمیت القلب

هر كه غفلتله ضحك و قهقهه ایله — غافل اولدی جهاندن عاقل در

Azmî : Kırk Hadîs Tercemesi, v.4b-5a

KIRK HADÎS TERCEMESİ

درجاتینی رافع الدرجات — متواضع اولانک ایتدی رفیع
صفت کبر باسی جبارک — متکبر اولانی قلدی وضیع

من غشنا فلیس منا

ایلدی نقد قلبینی مغشوش — حیله و مکری اول که ایلدی فن
اشی خدعه اولان کشی حاشا — دکلم اولا امت محمددن

القناعة کنز لا یفنی

ایلمه آب رویکی زنهار — ذل حرص ایله خاک ایله یکسان
قانع اول کم قناعت انک — گنجدر بی زوال و بی پایان

الرحمة رحمة

نقش رحمت که عین رحمتدر — رحمت و رحمت اولدیلر یکسان
رحمت راه دین و ملتدر — پایۀ عرش رحمت رحمان

لا صغیرة مع الاصرار ولا کبیرة مع الاستغفار

ذنبه اولمه مصر صغیر دیوب — که صغیری کبیر ایدر اصرار
اولسه زاع کبیره بی حد — طاغیدر انی سنک استغفار

طوبی لمن شغله عیبه عن عیوب الناس

هر کیم ایل عیبنی هنر اکر — قل قطوبی له و حسن مآب

الصحبة تمنع الرزق

خواب نوشین بامداد اوکم — الدانوب قالدی سست خواب اولدی
دین و بختی احمدیر گوزینی — اکه روزی خیال خواب اولدی

الغنا في الیأس مما ایدی الناس

استر ایسک غنای قلبی دلا — اهل دنیادن ایله استغنا
اوکه تحت یدنه در غیرک — چک الک اندن ایله قطع رجا

حب الدنیا رأس کل خطیئة

حب دنیا ایچون دیمشلر — راس ایدر جمله بلایانک
حب دنیا یانند زهادک — راس ایدر جمله خطایانک

ایاک و دعوة المظلوم

حذر ایت غافل اولمه عرشه حقیر — ایلیه در دیله دعا مظلوم
اتش آهی ظالمی آخر — ازیدر آهنین بنیه که موم

النظرة سهم مسموم من سهام ابلیس

نفس ایچون دام و دانه در خیر ابت — نظر خال و خطی جانانک
گوزکا چ که محرمانه نظر — تیر در زهرناک شیطانک

من تواضع رفعه الله ومن تکبر وضعه الله

Azmî : Kırk Hadîs Tercemesi, v.5[b]-6[a]

KIRK HADÎS TERCEMESİ

تهی دواتی بوا

دوستن کیمسه‌نی کاهی یاد ایتمک   سبب ازدیاد رفعت‌در

یاریارن هدیه گوندرمک   باعث الفت و محبت‌در

السعيد من وعظ بغيره

عالم ایچره سعادت استرسک   غیریدن پند و عبرت آل ای دل

صورت حالکی مشاهده ایده   وایا حال غیری آیینه قیل

رأس الداء الامتلاء و رأس الدواء الاحتماء

مبدئیدر جمیع امراضک   امتلا کبی بر بلا اولمز

تندرست اولمق استرسک شاه   احتما کبی هیچ دوا اولمز

الصدقة تطفي غضب الرب

صدق ایله حقه یولنه قیل صدقه   ایله تیر بلایه آنی پناه

صدقه‌نک ... صوینه اولور   منطفی نار خشم و قهر اله

الكلمة الطيبة صدقة

سایله ابر جود کبی ایتمه فیض   نم احسان و رشحهٔ نفقه

سخن نرم و کرم لطف آمیز   بدر اهل سؤاله اول صدقه

خاتمه

کندو عیبن سعادت ایکن کم   نظر عیب غیره اوله حجاب

شر الناس يوم القيامة ذو الوجهين

کم که کاغذ وش ایکی یوزلودر   یوم محشرده یوزی اوله قاره

ایکی یوزلو اولدوغیچون دنیا   ضرب ایله خلقه ازه دوران

من صلّى عليّ مرة لم يبق من ذنوبه ذرة

وردی شمس ضحی و بدر دجی   خاتم انبیا شفیع عصات

قالمز انک کناهی ذره قدر   بکا هر کم کتوره بر صلوات

الوحدة خير من جليس السوء

نیک و بد هر کس ایله دور دور   اختلاط ایتمه اول خلوت

ناموافق جلیس و همدمدن   شبهه یوق قدر که خیردر وحدت

العدة دين

هر فتی کم کریم عهد ایته   فرض در عهدینه وفا ایتمک

هرکه چونکه وعده دین اولدی   لازم اولدی انی ادا ایتمک

لا يغني حذر من قدر

نه قدر قاچه کیمسه سهم قضا   یتیشور طوقنور بهر تقدیر

بو مثل در که اولیمز مانع   تیر تقدیره جوشن تدبیر

Azmî : Kırk Hadîs Tercemesi, v.6[b]-7[a]

KIRK HADÎS TERCEMESİ

اوقیان معتقد سن ابن حقی | بو احادیث اربعین حقی
ایله باشانک عمرنی افزون | دشمنن ایله سرنکون وزبون
قیل اکا حضرت رسولی شفیع | قدرین ایله ایکی جهانده رفیع
رفعت وعزی مستدام اولسون | دولت وعمری بر دوام اولسون
کیجه هر ماه وسالی دولتله | آخرن جنتم قیل سعادت ایله

مناجات اخری

عزتک حقی ایچون اللهم | راه عشقکده بن که کمراهم
نفس الندن زبون وبیمارم | معصیت دامنه کرفتارم
لطفکی هادی طریق ایله | بکا توفیقکی رفیق ایله
توبه بن کمرهی حقیر وذلیل | ایله شمع هدایتکی دلیل
روزی قیل علم نافع وشامل | علم نافعله قیل بنی عامل
قولمی قولکه مطابق قیل | فعلمی قولمه موافق قیل
عملمی توبه ریادن اثر | لوح دلدن غبارنی کیدر
خاک ذلتده ایله فرسوده
عجب کبر ایله اتمه الوده
رحم اوروبا محول الاحوال | بو مجرم وپریشان حاله

تمت ترجمة من الاربعین | فی سنة ست وسبعین
متع الله بها کل فریق | منه الارشاد ومنه التوفیق

قطعه

بیته بر اربعین چقردک کیم | رشک ایدر اربعین اهل شهود
سنی اول اربعین ایدر عزمی | سالکان راه کعبه مقصود

مناجات

ای فروزنده چراغ جهان | آفریننده زمین وزمان
خالق انس وجن وارض وسما | کاشف سر علم الاسما
مبدع بو قباب چرخ بلند | قادر ولی نظیر وبی مانند
مالک الملک عزت اسماؤه | رازق الخلق جلت آلاؤه
ماه وماهی وحوش ومور وطیور | جمله سر امرک ایله بولدی ظهور
عزتک کبریاسی حقیچون | اهل دردک دعاسی حقیچون
انبیانک شفاعتی حقی | اولیانک کرامتی حقی
عصمت حقی ماه کنعانک | عشق پاکی ایچون زلیخانک
عاشقک نالش ونیازی ایچون | ایندیکی آه جان کدازی ایچون
کعبه ومروه وصفا حقی | روضه پاک مصطفی حقی

Azmî : Kırk Hadîs Tercemesi, v.7b-8a